

Brocki, Zygmunt

Historia techniki i nauki w "The Mariner's Mirror"

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 9/2, 334-335

1964

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w artykule określić: nic, nigdzie, nikt — nie znajdzie, jeśli chodzi o pewne techniczne opisowe czy rysunkowe dane, odnośnie do dawnych okrętów⁵. Ale w publicystyce wolno przecież nieco przejawiać fakty, aby tym wyraźniej przedstawić problem. A niedostatki w pracach historycznych na temat dawnej techniki, pisanych przez autorów z techniką nic nie mających wspólnego — są na pewno problemem. Nie tylko zresztą w Jugosławii.

Zygmunt Brocki

HISTORIA TECHNIKI I NAUKI W "THE MARINER'S MIRROR"

Czasopismo "The Mariner's Mirror" jest organem Towarzystwa Badań Nautologicznych (The Society for Nautical Research), powstałego w 1910 r. przy Muzeum Morskim (National Maritime Museum) w Greenwich pod Londynem, a mającego na celu prowadzenie i popieranie badań nad historią żeglugi morskiej, techniki budowy okrętów, nawigacji, praktyki żeglarskiej, terminologii morskiej, folkloru marynarskiego itp.⁴. Czasopismo wychodzi od 1911 r. (z przerwą w latach 1914—1919); początkowo było miesięcznikiem, od 1924 r. jest kwartalnikiem. Tytuł zapożyczony został z wydanego w Holandii w 1585 r. najstarszego zbioru map morskich i wskazówek locyjnych *Spighel der zeevaert (Zwierciadło morskie)*, przetłumaczonego na angielski i wydanego w Anglii w 1588 r. pt.: *The Mariners Mirror*. Kwartalnik "The Mariner's Mirror" wydawany jest w formacie B5; numery liczą ostatnio po 80 stron. Oprócz artykułów (często bogato ilustrowanych, przeważnie na kredowych wkładkach) przeważnie z zakresu historii techniki, a także z historii gospodarczej, historii marynarki wojennej, historii piśmiennictwa morskiego itd. oraz historii nauk związanych z wykorzystywaniem morza czasopismo zawiera: dział drobnych, przyczynkarskich artykułków (*Notes*); dział dokumentacji (*Records*), gdzie są przedrukowywane materiały źródłowe (dział ten pojawia się nie w każdym numerze); dział kwerend (*Querien*), gdzie drukowane są listy czytelników poszukujących źródeł do badań (w tym także informacji świadków) lub wyjaśnień pewnych konkretnych kwestii (niekiedy listy te są nawet małymi rozprawkami); dział odpowiedzi redakcji i czytelników (*Answers*); dział recenzji (*Reviews*). Wydawcą pisma jest Cambridge University Press.

W nrze 1/1963 omawianego czasopisma Honor Frost ogłosiła artykuł *From rope to chain. On the development of anchors in the Mediterranean*, w którym omówiła kotwice egipskie z III tysiąclecia p.n.e., fenickie z ok. 1900 r. p.n.e., kotwice z Krety, Malty, greckie z IV w. p.n.e. oraz rzymskie.

Dziejów budownictwa okrętowego dotyczy artykuł A. J. Hollanda *Naval shipbuilding on the Hamble River before 1815*².

Trzecią pozycją artykułową jest w tymże numerze *The voyage of the "Beagle" without Darwin*. Autor, George Basella, omawia sławną podróż okrętu "Beagle" kolejno na tle politycznym, naukowym (hydrograficznym, oceanograficznym) i ekonomicznym.

W numerze 2/1963 artykuł Michaela R. Bouqueta *The North Devon polaccas*

⁵ Por. choćby w cytowanej *Encyklopedii morskiej* w haśle *Brod* (okręt), t. I, opracowane przez techników obszerne historyczne rozdziały o rozwoju okrętu handlowego (s. 599—627) i okrętu wojennego (s. 627—672, razem ponad 70 stron formatu folio i ok. 170 ilustracji), gdzie znajdują się dane i rysunki, których niezbędność w takich opracowaniach jest wskazywana przez Djozicia.

⁴ Por.: S. L(u d w i g), *Towarzystwo Badań Nautologicznych w Anglii*. „Materiały z Zakresu Historii Techniki, Gospodarki i Terminologii Morskiej”, nr 4/1955.

² *Budownictwo okrętowe na rzece Hamble przed 1815 r.* Hamble jest południową odnogą Southampton Water, czyli estuarium rzeki Test.

jest przyczynkiem do historii statku dwumasztowego o żaglach prostokątnych i statku zwanego w języku angielskim *polacca* (lub *polacco*, *polacre*)³. Autorowi chodzi głównie o wykazanie, jak dużo jeszcze w połowie XIX w. pojawiło się polaków, rejestrowanych oficjalnie jako szkunery i brygantyny, u północnych wybrzeży hrabstwa Devon. Autor oparł się na dwóch tamtejszych gazetach: "Bideford Weekly Gazette" i wychodzącym w Barnstaple "North Devon Journal", które w latach pięćdziesiątych-siedemdziesiątych XIX w. drobiazgowo informowały o ruchu żaglowców w tym rejonie. Autor wyżył też informacje uzyskane od pewnego kapitana z Bideford, który o ozaglowaniu statków zwanych *polaccas* wiele rozmawiał z ostatnim człowiekiem, pamiętającym je, kapitanem z tegoż portu, liczącym w czasie powstania artykułu Bouqueta ponad 90 lat⁴.

W artykule Richarda J. Cyriaxa *Arctic sledge travelling by officers of the Royal Navy, 1819—49*, omawiającym wyprawy W. E. Parry'ego, G. F. Lyona, J. C. Rossa, G. Backa, J. Franklina, znajduje się m.in. sporo technicznych szczegółów dotyczących konstrukcji sań polarnych.

Trzeci z artykułów tego numeru, Bernarda Poola *Some notes on warship-building by contract in the eighteenth century*⁵, należy już bardziej do zakresu historii gospodarczej stoczni niż do zakresu historii techniki.

W dziale recenzji znajduje się tu m.in. omówienie interesujących historyków techniki morskiej fragmentów pierwszej części t. IV dzieła J. Needhama *Science and Civilization in China* (Cambridge 1962). Recenzent D. W. Waters zatrzymał się tu nad rozwojem wiedzy o magnetyzmie, wykorzystaniem magnezu i nad historią kompasu.

Numer 3/1963 "The Mariner's Mirror" otwiera omawiający znaczenie wraków dla badań artykuł *Wrecks, archives and living tradition. Topical problems in marine-historical research*, napisany przez Olofa Hasslöfa, znanego szwedzkiego historyka techniki budowy okrętów.

Drugim artykułem dotyczącym historii techniki budowy okrętów jest tu praca G. A. Osbona *Passing of the steam and sail corvette*, zawierająca techniczne opisy brytyjskich korwet klasy „Comus” (9 okrętów) i „Calliope” (2 okręty), zbudowanych w latach 1878—1881 i 1883—1884.

W dziale recenzji omówiono m.in. następujące książki: Ralph Davis, *The Rise of the English Shipping Industry in the Seventeenth and Eighteenth Centuries* (London 1962); Douglas Phillips-Birt, *Fore and Aft Sailing Craft and the Development of the Modern Yacht* (London 1962); Honor Frost, *Under the Mediterranean, Marine Antiquities* (London 1963).

W numerze 4/1963 znajduje się m.in. artykuł B. Greenhilla o łodziach na rzece Indus, a w dziale recenzji m.in. omówienie wydanego w 1963 r. tomu IV dzieła *Medicine and the Navy* (tom ten obejmuje lata 1815—1900).

Zygmunt Brocki

³ Nazwa ta, występująca w różnych odmianach niemal we wszystkich europejskich terminologiach morskich związana jest z polskim drewnem masztowym, w dawnych wiekach eksportowanym do ważniejszych europejskich ośrodków budownictwa okrętowego (długość drewna z lasów polskich pozwalała na konstruowanie wysokich masztów z jednej sztuki drewna). W *Słowniku żeglarskim* M. Zaruskiego (we *Współczesnej żegludze morskiej*, Warszawa 1920) jest: *polacka*, *polaker*. O historii tej nazwy pisze A. Kleczkowski w artykule „Polski” *maszt* i „polski” *okręt*. „Język Polski”, 1914, s. 209—212. M. Bouquet o statkach zwanych *polacca* dał też notę *Polacres at Gibraltar 1783* w nrze 1/1963 „Mariner's Mirror”.

⁴ O materiałach zdobytych za pomocą wywiadów naukowych jako o źródle w badaniach historycznych dotyczących II połowy XIX w. pisał doc. W. Jewswiecki: *Technika gromadzenia materiałów naukowych do historii techniki drogą wywiadów personalnych*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 3/1963.

⁵ Uwagi o kontraktach na budowę okrętów wojennych w XVIII w.